विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122

कक्षा - नवमी-दशमी (2025-26)

पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च

भाष्यते व्यवहारादिषु प्रयुज्यते इति भाषा, मानवः स्वमनिस विद्यमानान् विचारान् भावनाः अनुभूतिं च अर्थयुक्तैः ध्वनिभिः लिखितसङ्केतैः च व्यक्तीकरोति सा भाषा। भाषा अभिप्रायप्रकटनस्य साधनम्। वस्तुतः लोके द्वयोः मनुष्ययोः मध्ये परस्परम् अवबोधनाय, भावग्रहणाय, भावविनिमयाय च भाषया विना न अन्यत् स्पष्टतमं सरलतमं च साधनं विद्यते। लोके बहव्यः भाषाः सन्ति यासु संस्कृतभाषा अतिप्राचीनतमा समृद्धा च अस्ति। संस्कृतभाषायाम् एव सन्ति ऋग्यजुस्सामाथर्वाः चत्वारः वेदाः, शिक्षा, व्याकरणं, निरुक्तं, ज्योतिषं, छन्दः कल्पः चेति षडङ्गानि, चतुर्दशविद्याः, विज्ञानम्, आयुर्वेदः, योगशास्त्रादयः ग्रन्थाः। अतः संस्कृतं केवलं भाषा न अपितु किञ्चन जीवनदर्शनम् इति। इयं विद्या (भाषा) भारतीयानां प्रतिष्ठात्मिका कामधेनुः समस्तज्ञानप्रदात्री, ऐक्यप्रदात्री, धर्मार्थकाममोक्षप्रदात्री च अस्ति। सृष्टेः आदितः अद्यावधिः यत् शिक्षणं ज्ञानविज्ञानं च अस्ति तत् सर्वं अस्यां भाषायामेव सन्निहितम् अस्ति। अतिसूक्ष्मभावनां प्रकटियतुं स्पष्टीकर्तुं संस्कृतं विना नैव अन्यत्र विद्यते सामर्थ्यम्। भारतीयं सर्वस्वं विश्वस्य समग्रं तत्त्वं च अस्यां भाषायाम् अस्ति।

संस्कृतस्य भाषावैज्ञानिकत्त्वम् – ऐतिहासिक-वर्णनात्मक-तुलनात्मकाध्ययन-द्वारा भाषायाः प्रकृतेः विकासोत्पत्तेः संरचनायाः अध्ययनपूर्वकं सर्वेषां विषयाणां सैद्धान्तिकः निर्णयः भाषाविज्ञानेन क्रियते। भाषाविज्ञान-नामकशास्त्रे शब्दानाम् उत्पत्तिः, वाक्यानां संरचना इत्यादीनां विषयाणां विचारः क्रियते। भाषाविज्ञानस्य सम्बन्धः सर्वेषां मानवानां भाषाभिः सह अस्ति। एवं भाषाविज्ञाने ध्वनेः, ध्वनि-उच्चारणोपयोगिनां स्वरयन्त्रमुखजिह्वादि-अङ्गानां प्रकृति-प्रत्ययादीनां, संज्ञासर्वनाम-क्रिया-विशेषणादीनां नामाख्यात-उपसर्जननिपातानां पदपदार्थविषयकानां विकारादीनां विकारमूलककारकाणाम् अन्येषां विविधविषयाणाञ्च अध्ययनं क्रियते। भाषाविज्ञाने संस्कृतभाषा-विषयक-वर्णोत्पत्ति-सिद्धान्तस्य अतीव वैज्ञानिकं निरूपणं कृतं वर्तते।

विश्वस्य सर्वासु भाषासु संस्कृतभाषा प्राचीनतमा अस्ति। प्रायः सर्वासु भाषासु संस्कृतपरकशब्दाः उपलभ्यन्ते। संस्कृतभाषा भारतीयभाषाणां जननी इति कथ्यते। सर्वासु भारतीयभाषासु संस्कृतभाषा अन्तर्लीना अस्ति इति सर्वे अङ्गीकुर्वन्ति।

भारतदेशः बहुभाषी देशोऽस्ति । अस्मिन् देशे अनेकतायाम् एकतावर्धिनी भाषेयं सामाजिकसमरसतायै जीवनविकासाय च आवश्यकी वर्तते । संस्कृतस्य सांस्कृतिकं महत्त्वं वर्णयन्तः विद्वांसः कथयन्ति "भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं संस्कृतिस्तथा, संस्कृतिमूलं संस्कृतम्, साहित्यं संस्कृतिवाहकञ्च इति ।" एषा संस्कृतिः न केवलं भारतस्य अपि तु विश्वस्य मुकुटायमाना अस्ति । उक्तं च -

सत्यमहिंसादिगुणैः श्रेष्ठा विश्वबन्धुत्वशिक्षिका। विश्वशान्तिः सुखधात्री भारतीया हि संस्कृतिः॥ संस्कृते संस्कृतिर्ज्ञेया संस्कृते सकलाः कलाः। संस्कृते सकलं ज्ञानं संस्कृते किन्न विद्यते॥

एवं संस्कृतभाषा परिनिष्ठिता, दोषरिहता, सरला, गभीरा, यथार्था वैज्ञानिकी च भाषा अस्ति । सम्प्रति युगेस्मिन् प्रमुखैः उद्देश्यैः संस्कृतभाषा शिक्षणीया अस्ति ।

शिक्षणोद्देश्यानि –

* वसुधैव-कुटुम्बकम् इति भावनाविकासः।

- * भारतीयभाषाणां संरक्षणम्।
- संस्कृतभाषया सम्प्रेषणकौशलविकासः।
- * परस्परं संस्कृतसम्भाषणेन भावविनिमयः।
- संस्कृत-भाषया एव संस्कृत-शिक्षणम्।
- श्रवण-भाषण-पठन-लेखनेति चतुर्णां भाषिक-कौशलानां विकासः।
- बौद्धिकविकासपुरस्सरम् आध्यात्मिकनैतिकज्ञानम् ।
- मानसिकविकासानन्दानुभूतिः रसानुभूतिश्च।
- * भारतीयसंस्कृतेः संरक्षणं ज्ञानवर्धनञ्च।
- * आत्मानुशासनसंस्थापनार्थम्
- भाषाशिक्षणकौशलानि वर्धनाय नैपुण्यप्राप्तिः ।
- * परस्परं वार्तालापमाध्यमेन भावविनिमयः।
- * संस्कृतसाहित्यस्य अध्ययनेन ज्ञानानन्दस्य अनुभूतिः।
- मानवजीवनस्य विकासपूर्वकं कल्याणम्।
- संस्कृतभाषया छात्राणां सर्वविधविकासः ।

शिक्षणप्रविधयः -

- संस्कृतमाध्यमेन सम्भाषणविधिना शनैः शनैः संस्कृतिशक्षणं सम्भविष्यित । गितवर्धनाय संस्कृताध्यापकैः धैर्येण स्वकीयाध्यापन-कार्यक्रमाणां नियोजनम् । रुचिकरभाषाभ्यासेन भाषिकोपलब्धिः । भाषिकाभ्यासाय वार्तालाप-कथाश्रवण-वादविवाद-संवाद-वर्णनपरकप्रतियोगिताभिः भाषाशिक्षणं कारियतुं शक्यते ।
- विभिन्नप्रामाणिकसंस्थानां कार्यक्रमाः साहित्यसामग्र्यश्च प्रयुज्य उत्तमशिक्षणं कर्तुं शक्यते।
- संस्कृतभाषया उपलब्ध-दृश्य-श्रव्य-सामग्री-माध्यमेन भाषाभ्यासः ।
- विभिन्नपाठ्यसामग्रीद्वारा शिक्षकः स्वकीयं शिक्षणकार्यं रुचिकरं कर्तुं शक्नोति ।
- भाषाशिक्षकः छात्रान् स्नेहपूर्वकम् (आत्मीयभावेन) पाठयेत्।
- अद्यतनपूर्वकं साहित्यकोश-शब्दकोश-सन्दर्भग्रन्थानां सहायतया छात्राणां तत्परतावर्धनम्।
- प्राचीनार्वाचीनयोर्मध्ये समन्वयस्थापनद्वारा नूतनशिक्षणविधिभिश्च संस्कृतशिक्षणम् ।

कौशलानि-

- श्रवणकौशलम् भावाधिग्रहणाय ध्वन्यात्मकं भाषायाः प्रथमं कौशलम् इदम् । अस्य साधनानि- गुरुमुखम्,
   आकाशवाणी, दूरवाणी, परिवारसदस्याः, समाजः, कक्ष्याः, ध्विनमुद्रणयन्त्रम्, दूरदर्शनम् इत्यादीनि ।
- * भाषणकौशलम्- भावाभिव्यक्तये ध्वन्यात्मकं भाषायाः इदं द्वितीयं कौशलम्। वाग्-रूपं भावप्रकटनम् एव भाषणम्, परिसरप्रभावेण आधारेण वा भाषणशक्तिः जायते।
- पठनकौशलम् भावाधिग्रहणाय लिप्यात्मकं भाषायाः तृतीयं कौशलम् इदम्। (अर्थग्रहणपूर्वकं स्पष्टरूप-वाचनम् इत्पर्थः)
- लेखनकौशलम्- भावाभिव्यक्तये लिप्यात्मकं भाषायाः चतुर्थं कौशलम् इदम्। (ध्विनरूपे विद्यमानं भाषांशं लिपिरूपे अवतारणं लेखनम् इति उच्यते)
- * ज्ञानात्मक-अवबोधनात्मक-अनुप्रयोगात्मक-विश्लेषणात्मक-संश्लेषणात्मक-मूल्याङ्कनात्मक-लक्षिताधिगमनविशेषाः ।

विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122 कक्षा - नवमी (2025-26)

आहत्याङ्काः – 80+20

वार्षिकमूल्याङ्कनाय निर्मिते प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः भविष्यन्ति -

'क' खण्डः अपिठतावबोधनम् 10 अङ्काः 'ख' खण्डः रचनात्मककार्यम् 15 अङ्काः 'ग' खण्डः अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 25 अङ्काः 'घ' खण्डः पिठतावबोधनम् 30 अङ्काः

खण्डानुसारं विषयाः मूल्यभारः च

क्र. सं.	विषयाः	प्रश्नप्रकाराः	मूल्यभारः		
	'क' खण्डः				
	अपठिताव	वबोधनम्	10 अङ्काः		
1.	एकः गद्यांशः (80-100) शब्दपरिमितः)	अति-लघूत्तरात्मकौ	2×1=2		
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×2=4		
		शीर्षकम् (लघूत्तरात्मकः)	1×1=1		
		भाषिककार्यम् (बहुविकल्पात्मकाः)	3×1=3		
		पूर्णभारः	10 अङ्काः		
		खण्ड:			
	रचनात्म	ाककार्यम् <u> </u>	15 अङ्काः		
2.	औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रम्	निबन्धात्मकः	5		
	(पूर्णं पत्रं लेखनीयम्)				
3.	चित्रवर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम्	पूर्णवाक्यात्मकाः / निबन्धात्मकः	5		
4.	हिन्दी/आङ्ग्लभाषातः संस्कृतेन अनुवादः	पूर्णवाक्यात्मकः	5×1=5		
		पूर्णभारः	15 अङ्काः		
	'ग' र	खण्ड:			
	अनुप्रयुक्त	व्याकरणम्	25 अङ्काः		
5.	सन्धिः	लघूत्तरात्मकाः	4×1=4		
6.	शब्दरूपाणि	बहुविकल्पात्मकाः	4×1=4		
7.	धातुरूपाणि	बहुविकल्पात्मकाः	4×1=4		
8.	कारक-उपपदविभक्तयः	बहुविकल्पात्मकाः	4×1=4		
9.	प्रत्ययाः	बहुविकल्पात्मकाः	3×1=3		
10.	सङ्ख्याः	लघूत्तरात्मकाः	4×½=2		
11.	उपसर्गाः	लघूत्तरात्मकाः	4×½=2		
12.	अव्ययानि	बहुविकल्पात्मकौ	2×1=2		

		पूर्णभारः	25 अङ्काः		
	'ঘ' खण्डः				
	पठितावब	गोधनम्	30 अङ्काः		
13.	गद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	$2 \times \frac{1}{2} = 1$		
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×1=2		
		लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	2×1=2		
14.	पद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	2×½=1		
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×1=2		
		लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	2×1=2		
15.	नाट्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	$2 \times \frac{1}{2} = 1$		
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×1=2		
		लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	2×1=2		
16.	प्रश्ननिर्माणम्	पूर्णवाक्यात्मकाः	4×1=4		
17.	अन्वयः अथवा भावार्थः	निबन्धात्मकः	3		
18.	घटनाक्रमानुसारं वाक्यलेखनम्	निबन्धात्मकः	8×½=4		
19.	(क) प्रसङ्गानुसारम् अर्थस्य लेखनम्	लघूत्तरात्मकाः	4×½=2		
	(ख) शब्दानाम् अर्थैः सह मेलनम्	लघूत्तरात्मकाः	$4 \times \frac{1}{2} = 2$		
		पूर्णभारः	30 अङ्काः		

_____ सम्पूर्णभारः 80 अङ्काः

प्रश्नपत्र-प्रारूपम् / संरचना संस्कृतम्

विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122 कक्षा - नवमी (2025-26)

प्रश्नप्रकारः	प्रश्नानां सङ्ख्या	विभाग-सङ्ख्या	प्रतिप्रश्नम् अङ्कभारः	आहत्याङ्काः
अति-लघूत्तरात्मकाः ½ अङ्कः	2+2+2=6	3	1/2	3
अति-लघूत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	2=2	1	1	2
बहुविकल्पात्मकाः 1 अङ्कः	3+4+4+4+3=18	5	1	18
लघूत्तरात्मकाः ½ अङ्कः	4+4+4+4=20	5	1/2	10
लघूत्तरात्मकाः 1 अङ्गः	2+2+2+1+4=11	5	1	11
दीर्घोत्तरात्मकाः ½ अङ्कः	8=8	1	1/2	4
दीर्घोत्तरात्मकाः 1 अङ्गः	5+5+2+2+2+4=20	6	1	20
दीर्घोत्तरात्मकाः 2 अङ्कौ	2=2	1	2	4
निबन्धात्मकाः 3 अङ्काः	1=1	1	3	3
निबन्धात्मकाः 5 अङ्काः	1=1	1	5	5
			आहत्याङ्काः	80

विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122 कक्षा-नवमी (2025-26)

वार्षिकं मूल्याङ्गनम्

'क' खण	ड ः		
अपठितावबो	धनम्	(10 अङ्काः)	
1. एकः अपठितः गद्यांशः		10	
80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः, सरलकथा वर्णनं वा			
एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम्	(2+4)		
शीर्षकलेखनम्	(1)		
अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम्	(3)		
भाषिककार्याय तत्त्वानि -			
🗸 वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्			
🗸 कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः			
🗸 विशेषण-विशेष्यचयनम्			
🗸 पर्याय-विलोमपदचयनम्			
🗸 सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः			
'ख' खुप	~~ड~~ :		
रचनात्मकक	गर्यम्	(15 अङ्काः)	
2. औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पूर्णपत्रलेखनम्		5	
सम्भावितविषयाः –			
\succ औपचारिकम् -			
अवकाशार्थम्, स्वच्छतायै स्वास्थ्यविभागाय, विद्यु	द्विभागाय, वित्तकोषाय,		
आरक्षकालयाय, प्रकाशकाय इत्यादयः।			
अनौपचारिकम् -			
पितृभ्याम्, वर्धापनपत्रम्, निमन्त्रणपत्रम्, परिणाग	नसूचनापत्रम् इत्यादयः ।		
3. चित्राधारितं वर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम्		5	
(मञ्जूषायाः सहायतया चित्रवर्णनम् अनुच्छेदलेखनं वा क	रणीयम्)		
4. हिन्दीभाषायाम् आङ्ग्लभाषायां वा लिखितानां पञ्चवाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादः		5	
'ग' खण्डः			
अनुप्रयुक्तव्या	करणम्	(25 अङ्काः)	
5. सन्धिकार्यम्		4	
🗲 स्वरसन्धिः - दीर्घः, गुण, वृद्धिः, यण्, अयादि			
व्यञ्जनसन्धिः –जश्त्वसन्धिः, 'म्' स्थाने अनुस्वारः			

विसर्गसिः – उत्वम्, रत्वम्, लोपः		
6. शब्दरूपाणि	4	
🕨 अकारान्तपुँल्लिङ्गशब्दाः – बालकवत्		
🕨 इकारान्तपुँल्लिङ्गशब्दाः – कविवत्		
🕨 उकारान्तपुँल्लिङ्गशब्दाः – साधुवत्		
🕨 ऋकारान्तपुँल्लिङ्गशब्दाः – पितृवत्		
\succ आकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः - लतावत्		
🕨 ईकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः – नदीवत्		
🕨 ऋकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः – मातृवत्		
🕨 हलन्ताः - राजन्, भवत्, विद्वस्, गुणिन्		
🕨 सर्वनामशब्दाः – अस्मद्, युष्मद्, तत्, इदम्, किम् (त्रिषु लिङ्गेषु)		
7. धातुरूपाणि	4	
पठ्, गम्, वद्, भू, क्रीड्, नी, दृश्, शक्, ज्ञा, अस्, कृ, दा, क्री, श्रु,		
पा (पिब्), सेव्, लभ्, रुच् (पञ्चसु लकारेषु)		
8. कारक-उपपद-विभक्तयः	4	
 द्वितीया – उभयतः, धिक्, परितः, समया, निकषा, प्रति, विना 		
तृतीया – सह, साकम्, समम्, सार्धम्, विना, अलम्, सदृश, हीन		
चतुर्थी – रुच्, दा (यच्छ्), नमः, कुप्, स्वस्ति		
पञ्चमी – विना, बिहः, भी, रक्ष्, ऋते		
षष्ठी – उपिर, अधः, पुरतः, पृष्ठतः, निर्धारणे		
सप्तमी- स्निह्, निपुणः, विश्वस्, पटु		
9. प्रत्ययाः	3	
क्त्वा, तुमुन्, ल्यप्, क्तवतु, शतृ, शानच्, क्त	3	
10. सङ्ख्या - 1-100 (1-4 केवलं प्रथमा-विभक्तौ)	2	
11. उपसर्गाः (द्वाविंशतिः)	2	
12. अव्ययानि	2	
स्थानबोधकानि – अत्र, तत्र, अन्यत्र, सर्वत्र, यत्र, एकत्र, उभयत्र		
🕨 कालबोधकानि – यदा, तदा, सर्वदा, एकदा, पुरा, अधुना, अद्य, श्वः, ह्यः		
प्रश्नबोधकानि – किम्, कुत्र, कित, कदा, कुतः, कथम्, किमर्थम्		
अन्यानि – च, अपि, यदि, तर्हि, यथा, तथा, सम्यक्, एव, तु		
'घ' खण्डः		
पठितावबोधनम्	(30 अङ्काः)	
13. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्		
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि		
भाषिककार्यम् –		

वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्	
विशेषण-विशेष्यचयनम्	
पर्याय-विलोमपचयनम्	
सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	
14. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्	5
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि	
भाषिककार्यम् –	
वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्	
विशेषण-विशेष्यचयनम्	
पर्याय-विलोमपचयनम्	
सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	
15. नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्	5
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि	
भाषिककार्यम् –	
वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्	
विशेषण-विशेष्यचयनम्	
पर्याय-विलोमपचयनम्	
सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	
16. वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि अधिकृत्य उचितप्रश्ननिर्माणम्	4
17. श्लोकान्वयः/ एकस्य श्लोकस्य संस्कृतेन भावार्थलेखनम्	3
18. घटनाक्रमानुसारं कथालेखनम्	4
19. (क) प्रसङ्गानुसारम् अर्थलेखनम्	2
(ख) शब्दानाम् अर्थैः सह मेलनम्	2
(पाठान् आधृत्य लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः)	

आहत्याङ्काः - 80

परीक्षायै निर्धारिताः पाठाः

पाठसङ्ख्या	पाठनाम	पाठसङ्ख्या	पाठनाम
प्रथमः पाठः	भारतीवसन्तगीतिः	सप्तमः पाठः	सिकतासेतुः
द्वितीयः पाठः	स्वर्णकाकः	अष्टमः पाठः	जटायोः शौर्यम्
तृतीयः पाठः	गोदोहनम्	नवमः पाठः	पर्यावरणम्
चतुर्थः पाठः	सूक्तिमौक्तिकम्	दशमः पाठः	वाङ्मनः प्राणस्वरूपम्
पञ्चमः पाठः	भ्रान्तो बालः		

निर्धारित - पाठ्यपुस्तकानि -

- 'शेमुषी' प्रथमो भागः, पाठ्यपुस्तकम् , संशोधितसंस्करणम् (प्रकाशनम् – रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)
- 'अभ्यासवान् भव'-प्रथमो भागः व्याकरणपुस्तकम्
   (प्रकाशनम् रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)
- 'व्याकरणवीथिः'- व्याकरणपुस्तकम्
   (प्रकाशनम् रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)

अवधेयम् -

* अनुप्रयुक्तव्याकरणस्य अंशानां चयनं यथासम्भवं 'शेमुषी-प्रथमो भागः इति' पाठ्यपुस्तकात् करणीयम् । <u>यदि</u> <u>ततः न सम्भवति तर्हि</u> 'अभ्यासवान् भव-प्रथमो भागः' इत्यस्मात् चेतुं शक्यते ।

****

विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122

कक्षा - दशमी (2025-26)

वार्षिकमूल्याङ्कनाय निर्मिते प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः भविष्यन्ति -

'क' खण्डः अपठित-अवबोधनम् 10 अङ्काः 'ख' खण्डः रचनात्मक-कार्यम् 15 अङ्काः 'ग' खण्डः अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् 25 अङ्काः 'घ' खण्डः पठित-अवबोधनम् 30 अङ्काः

खण्डानुसारं विषयाः मूल्यभारः च

क्र. सं.	विषयाः	प्रश्नप्रकाराः	मूल्यभारः		
	'क' खण्डः				
	अपठितावबे	धिनम् 10 अङ्गाः			
1	एकः गद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	2×1=2		
	80-100 शब्दपरिमितः	पूर्णवाक्यात्मकौ	2×2=4		
		शीर्षकम् (लघूत्तरात्मकः)	1×1=1		
		भाषिककार्यम् (बहुविकल्पात्मकाः)	3×1=3		
		सम्पूर्णभारः	10 अङ्काः		
	'ख' खण्	5:			
	रचनात्मकव	कार्यम् 15 अङ्काः			
2.	औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रम्	निबन्धात्मकः	5		
	(मञ्जूषायाः सहायतया पूर्णं पत्रं लेखनीयम्)				
3.	चित्रवर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम्	निबन्धात्मकः	5		
4.	हिन्दी/आङ्ग्लभाषातः संस्कृतेन अनुवादः	पूर्णवाक्यात्मकः	5×1=5		
		सम्पूर्णभारः	15 अङ्काः		
	'ग' खण्ड	5:			
	अनुप्रयुक्तव्या	करणम् 25 अङ्काः			
5.	सन्धिः	लघूत्तरात्मकाः	4×1=4		
6.	समासः	बहुविकल्पात्मकाः	4×1=4		
7.	प्रत्ययाः	बहुविकल्पात्मकाः	4×1=4		
8.	वाच्यप्रकरणम्	बहुविकल्पात्मकाः	3×1=3		
9.	समय:	लघूत्तरात्मकाः	4×1=4		
10.	अव्ययपदानि	बहुविकल्पात्मकाः	3×1=3		
11.	संशोधनकार्यम्	बहुविकल्पात्मकाः	3×1=3		
		सम्पूर्णभारः	25 अङ्काः		

	'घ' खण्डः			
	पठितावबोध	व्रनम् 30 अङ्काः		
12.	गद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	$2 \times \frac{1}{2} = 1$	
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×1=2	
		लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	2×1=2	
13.	पद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	$2 \times \frac{1}{2} = 1$	
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×1=2	
		लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	2×1=2	
14.	नाट्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	2×½=1	
		पूर्णवाक्यात्मकौ	2×1=2	
		लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	2×1=2	
15.	प्रश्ननिर्माणम्	पूर्णवाक्यात्मकाः	4×1=4	
16.	अन्वयः अथवा भावार्थः	पूर्णवाक्यात्मकाः	4×1=4	
17.	घटनाक्रमानुसारं वाक्यलेखनम्	पूर्णवाक्यात्मकाः	8×½=4	
18.	प्रसङ्गानुकूलम् अर्थलेखनम्	लघूत्तरात्मकाः	3×1=3	
		पूर्णभारः	30 अङ्गाः	

सम्पूर्णभारः - 80 अङ्काः

प्रश्नपत्र-प्रारूपम् / संरचना

संस्कृतम् विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122 कक्षा - दशमी (2025-26)

प्रश्नप्रकारः	प्रश्नानां सङ्ख्या	विभाग-	प्रतिप्रश्नम्	आहत्याङ्काः
		सङ्ख्या	अङ्कभारः	
अति-लघूत्तरात्मकाः ½ अङ्कः	2+2+2=6	3	1/2	3
अति-लघूत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	2=2	1	1	2
बहुविकल्पात्मकाः 1 अङ्कः	3+4+4+3+3=17	5	1	17
लघूत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	2+2+2+1+4+4+3+3=21	8	1	21
दीर्घोत्तरात्मकाः ½ अङ्कः	10+8=18	2	1/2	9
दीर्घोत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	5+5+2+2+2+4+4=24	7	1	24
दीर्घोत्तरात्मकाः 2 अङ्कौ	2=2	1	2	4
_			आहत्याङ्काः	80

विषय-कोड्-सङ्ख्या - 122

कक्षा - दशमी (2025-26)

वार्षिकं मूल्याङ्कनम्

80 अंकाः

'क' खण्डः			
अपठितावबोधनम्	(10 अङ्काः)		
1. एकः अपठितः गद्यांशः	10		
80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः, सरलकथा, वर्णनं वा 2+4+1			
एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम्			
शीर्षकलेखनम्			
अनुच्छेदाधारितं भाषिकं कार्यम्			
भाषिककार्याय तत्त्वानि - 3			
🗸 वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्			
🗸 कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः			
🗸 विशेषण-विशेष्यचयनम्			
🗸 पर्याय-विलोमपदचयनम्			
✓ सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः			
'ख' खण्डः			
रचनात्मककार्यम्	(15 अङ्काः)		
2. औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पूर्णपत्रलेखनम्	5		
सम्भावितविषयाः –			
≻ औपचारिकम् -			
संस्कृतभाषा-संवर्धनाय, शिक्षामन्त्रालयाय, नाम संशोधनाय नगरनिगमाय, धनादेश-			
अप्राप्तेः सूचनायै पत्रालयविभागाय, शुल्किनवारणार्थं प्रधानाचार्याय, प्रकाशकाय			
इत्यादयः ।			
अनौपचारिकम् -			
कुशलक्षेमपत्रम्, वर्धापनपत्रम्, निमन्त्रणपत्रम्, परिणामसूचनापत्रम्, विद्यालयवर्णनम्			
इत्यादयः ।			
3. चित्राधारितं वर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम्	5		
(मञ्जूषायाः सहायतया चित्रवर्णनम् अनुच्छेदलेखनं वा करणीयम्)			
4. हिन्दीभाषायाम् आङ्ग्लभाषायां वा लिखितानां पञ्चवाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादः			
'ग्' खण्डः			
अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	(25 अङ्काः)		
5. सन्धिकार्यम् (1+1+2)	4		

 ▶ विसर्गसन्धिः - विसर्गस्य उत्वम्, रत्वम्, विसर्गलोपः, विसर्गस्य स्थानं स्, श्, ष् 6. समासः - वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः विग्रहपदानां च समासः (1+1+1+1) ▶ तासुरुषः - (विभक्ति-तासुरुषः, उपपद- तासुरुषः, कर्मधारयः) ▶ वहुव्रीदिः > अव्ययीभावः (अनु, उप, सह, निर्, प्रति, यथा) ≽ दुः 7. प्रत्ययाः (1+2+1) ४ क्षाप्रत्याः - तव्यत्, अनीयर, क्त, क्तवतु ▶ तद्धितः - मतुप्, ठक्, ल, तल् > ल्रीप्रत्ययी - टाप्, डीप् 8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सार्थ-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चेः, च, श्चः, ह्यः, अत्र-तत्र, यत्र-कृत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्तः, यदि-तार्हिं, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिःष्ट्रथा संशोधनम्) 3 पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्रोत्तराणि भाषिककार्यम् - पर्याय-विलोमपदचयनम् - पर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्रोत्तराणि भाषिककार्यम् - विशेषण-विशेष्यचयनम् - विशेषण-विशेष्यचयनम् - विशेषण-विशेष्यचयनम् - विशेषण-विशेष्यचयनम् - प्रवाय-विलोमपदचयनम् - विशेषण-विशेष्यचयनम् - प्रयाय-विलोमपदचयनम् - सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः भाषिककार्यम् - अवश्रेषण-विशेष्यचयनम् - सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 	 स्वरसन्धिः - यण्, अयादि, पूर्वरूपसन्धिः व्यञ्जनसन्धिः - वर्गीयप्रथमवर्णस्य तृतीयवर्णे परिवर्तनम्, प्रथमवर्णस्य पञ्चमवर्णे परिवर्तनम् 	
 त्रसुरुषः - (बिभक्ति-तसुरुषः, उपपद- तसुरुषः, कर्मधारयः) वहुद्वीहिः अव्ययीभावः (अनु, उप, सह, निर, प्रति, यथा) इन्द्रः 7. प्रत्ययाः कृद्धत्ययाः - तव्यत्, अनीयर्, कत, क्तवत् तद्धतः - मतुप्, ठक्, त्व, तल् श्रीप्रत्ययो - टाप्, डीप् 8. बाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्गानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदािन उच्चैः, च, श्वः, द्धाः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अथुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तर्हि, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टपृया संशोधनम्) उ प्यं खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्गाः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अववोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्वेन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् - विशेषण-विशेष्यचयनम् - पर्वाय-विलोमपदचयनम् - सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अववोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्वेन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् - वाक्वे कर्तृ-क्रियापदचयनम् - वाक्वे कर्तृ-क्रियापदचयनम् - वाक्वे कर्तृ-क्रियापदचयनम् - विशेषण-विशेष्यचयनमम् - वाक्वे कर्तृ-क्रियापदचयनमम् - विशेषण-विशेष्यचयनमम् - पर्याय-विलोमपदचयनमम् - विशेषण-विशेष्यचयनमम् - पर्याय-विलोमपदचयनमम् - 	विसर्गसन्धिः - विसर्गस्य उत्वम्, रत्वम्, विसर्गलोपः, विसर्गस्य स्थाने स्, श्, ष्	
 > ततपुरुषः - (विभक्ति-ततपुरुषः, उपपद- ततपुरुषः, कर्मधारयः) > बहुव्रीहिः > अव्ययीभावः (अनु, उप, सह, निर्, प्रति, यथा) > इन्दः 7. प्रत्ययाः (1+2+1) ४ कृत्यत्ययाः - तव्यत्, अनीयर्, कत, क्तवतु > तद्धिताः - मतुप्, ठक्, त्व, तल् > श्रीप्रत्ययी - टाप्, डीप् 8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारं (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्गानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्थ-पादोन) 10. अव्ययपदाि उच्चैः, च, श्चः, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कृत्र, इतस्ततः, यदि-तिर्हि, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिःट्ट्या संशोधनम्) अर्थाद्ध-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिःट्ट्या संशोधनम्) पद्ध खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्सकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् - > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्वाय-विलोमपदचयनम् > प्रवांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्सकं कार्यम् प्रश्लप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् - > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनमम् > विशेषण-विशेष्यचयनमम् > प्रश्लोमपदचयनमम् > विशेषण-विशेष्यचयनमम् 	6. समासः - वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः विग्रहपदानां च समासः (1+1+1+1)	4
 > अव्ययीभावः (अनु, उप, सह, निर्, प्रति, यथा) > ढ्वन्दः 7. प्रत्ययाः > कृत्प्रत्ययाः – तव्यत्, अनीयर्, क्त, क्तवतु > तद्धिताः – मतुप्, ठक्, त्व, तल् > स्वीप्रत्यतीं – टाप् , डीप् 8. बाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 3 9. समयः - अङ्गानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सपाद-सपाद-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चैः, च, श्वः, झा, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कृत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कृतः, इतस्ततः, यदि-तिर्हें, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टष्ट्या संशोधनम्) अव्ययपदानि उच्चैः, च, श्वः, ह्वाः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कृत्र, इतस्ततः, यदि-तिर्हें, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टष्ट्या संशोधनम्) अव्याश्मम् अधिकृत्य अववोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्रोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्वान्य-विलोमपदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् 	तत्पुरुषः – (विभक्ति-तत्पुरुषः, उपपद- तत्पुरुषः, कर्मधारयः)	4
 ➤ द्वन्दः 7. प्रत्ययाः (1+2+1) ♦ कृत्यत्ययाः - तव्यत्, अनीयर्, कत, कतवत् > तद्विताः - मतुप्, ठक्, त्व, तल् > स्वीप्रत्ययौ - टाप्, डीप् 8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 3. अस्ययः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सपार्द-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चैः, च, श्वः, ह्वः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शत्रौः, अपि, कृतः, इतस्ततः, यदि-तर्हि, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिटष्ट्या संशोधनम्) उ पठतावबोधनम् पठितावबोधनम् प्रित्रतावबोधनम् प्रित्रतावकोधनम् प्रित्रतावकोधनम् प्रित्रतावकोधनम् प्रित्रतावकोधनम् प्रविताववधिनम् प्रित्रतावकोधनम् प्रविताववधिनम् प्रविताववधिनम् प्रविताववधिनम् प्रविताववधिनम् प्रित्रताववधिनम् प्रविताववधिनम् प्रविताववधिनमम् प्रविताववधिनमम् प्रविताववधिनमम् प्रवित्रत्ववित्रत्ववचनम् प्रवित्रत्ववित्रत्ववचनम् चिरोष्यव्यव्यवस्यनम् प्रवित्रवित्रव्यवनम् प्रवित्रवित्रव्यवनमम् प्रवित्रवित्रवित्रव्यवनमम् प्रवित्रवित्रवित्रव्यवनम् प्रवित्रवित्रवित्रवित्रव्यवनम् प्रवित्रवित्रवित्रवित्रवित्रव्यनम् प्रवित्रवित्रवित्रवित्रवित्रवित्रवित्रवित	बहुव्रीहिः	
7. प्रत्ययाः (1+2+1) 4 ▶ कृत्रप्रयाः - तव्यत्, अनीयर्, कत्, कत्ववत् ▶ तिद्धताः - मतुप्, ठक्, त्व, तल् ▶ क्षीप्रत्यां - टाप्, ङीप् 8. वाच्यपिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्नृ-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्गानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदाि उचैः, च, श्वः, ह्यः, अझ, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कृतः, इतस्ततः, यदि-तिर्हं, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टष्ट्या संशोधनम्) उ पिठतावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अववोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् - > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अववोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् - > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनमम् > पर्याय-विलोमपदचयनमम् > पर्याय-विलोमपदचयनमम् > पर्याय-विलोमपदचयनमम् > पर्याय-विलोमपदचयनमम् > पर्याय-विलोमपदचयनमम्	\succ अव्ययीभावः (अनु, उप, सह, निर्, प्रति, यथा)	
▶ कृत्य्रत्ययाः – तव्यत्, अनीयर्, कत्, क्तवत्तु 4 ▶ तिद्धताः – मतुप्, ठक्, त्व, तल् 3 ▶ क्षीप्रत्ययी – टाप् , ङीप् 3 8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 3 9. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामन्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 4 10. अव्ययपदानि 3 उच्चैः, च, श्चः, इ्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इतस्ततः, यदि-तिर्हि, यावत्-तावत् 3 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तित्दृष्ट्या संशोधनम्) 3 'घ' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अववोधनात्मकं कार्यम् 5 पठितावबोधनम् । पठितावबोधनम् । पठितावबोधनास्य कार्यने प्रित्यापद्ययनम् ० विशेषण-विशेष्यचयनम् 5 पठितावबोधनास्य कार्यने क	≻ द्वन्द्वः	
 > कृत्प्रत्ययाः - तव्यत्, अनीयर्, कत्, क्तवत् > तद्विताः - मतुप्, ठक्, ल, तल् > स्वीप्रत्ययौ - टाप् , डीप् 8. वाच्यपिरवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्त्-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्गानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदानि	7. प्रत्ययाः (1+2+1)	4
 ➤ स्वीप्रत्यत्यो – टाप्, डीप् 8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चेः, च, श्वः, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शानैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तिर्हें, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिदृष्ट्या संशोधनम्) 3 'ध' खण्डः पिठतावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्लप्रकारः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > प्रयाय-विलोमपदचयनम् > प्रयाय-विलोमपदचयनम् > प्रयाय-विलोमपदचयनम् 	कृत्प्रत्ययाः – तव्यत्, अनीयर्, क्त, क्तवतु	
8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया) 9. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चैः, च, श्वः, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तर्हि, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टष्ट्या संशोधनम्) 3 'ध' खण्डः पिठतावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – विशेषण-विशेष्यचयनम् प्रस्तानामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् प्रथानिकामेपदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् प्रथानिकामेपदचयनम् प्रथानिकामेपदचयनम् प्रथानिकामेपदचयनम् प्रथाय-विलोमपदचयनम्	🕨 तद्धिताः – मतुप्, ठक्, त्व, तल्	
9. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदािन उच्चैः, च, धः, हः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तिर्हें, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिस्टष्ट्या संशोधनम्) 'ध' खण्डः पिठतावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशाम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	स्त्रीप्रत्ययौ – टाप् , ङीप्	
9. समयः - अङ्क्षानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् (सामान्य-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चैः, च, श्वः, छाः, अग्र. अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शानैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तिर्हें, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टपृया संशोधनम्) 3 'ध' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	8. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रिया)	3
(सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन) 10. अव्ययपदानि उच्चैः, च, श्वः, ह्राः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तर्हि, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिष्टष्ट्या संशोधनम्) उ 'ध' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	9. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम्	
उच्चै:, च, श्व:, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यिद-तिर्हे, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिदृष्ट्या संशोधनम्) 3 'ध' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – भवशेषण-विशेष्यचयनम् भर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – भर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – भवाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् भवशेषण-विशेष्यचयनम् भवशेषण-विशेष्यचयनम् भर्याय-विलोमपदचयनम् भर्याय-विलोमपदचयनम्	(सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन)	
उच्चैः, च, श्वः, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तिर्हे, यावत्-तावत् 11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिदृष्ट्या संशोधनम्) 3 'ध' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशाम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	10. अव्ययपदानि	3
11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिदृष्ट्या संशोधनम्) 'ध' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – भ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् भ विशेषण-विशेष्यचयनम् भ पर्याय-विलोमपदचयनम् भ सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – भ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् भ विशेषण-विशेष्यचयनम् भ विशेषण-विशेष्यचयनम् भ पर्याय-विलोमपदचयनम्	उच्चैः, च, श्वः, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्)	
'घ' खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्वाशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तर्हि, यावत्-तावत्	
पठितावबोधनम् (30 अङ्काः) 12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् –	11. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-विभक्तिदृष्ट्या संशोधनम्)	3
12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् –	'घ' खण्डः	
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-िक्रयापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-िक्रयापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	पठितावबोधनम्	(30 अङ्काः)
भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	12. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्	5
 वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्रप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्लोत्तराणि भाषिककार्यम् – वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् 	प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि	
 विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् 	भाषिककार्यम् –	
 पर्याय-विलोमपदचयनम् सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् 	वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्	
 सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् 	विशेषण-विशेष्यचयनम्	
 13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् 	पर्याय-विलोमपदचयनम्	
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	13. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्	5
भाषिककार्यम् – > वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् > विशेषण-विशेष्यचयनम् > पर्याय-विलोमपदचयनम्	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	
 वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम् 		
विशेषण-विशेष्यचयनम् पर्याय-विलोमपदचयनम्		
पर्याय-विलोमपदचयनम्	,	
`	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	
	`	

14. नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्	5			
प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि				
भाषिककार्यम् –				
वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्				
विशेषण-विशेष्यचयनम्				
पर्याय-विलोमपदचयनम्				
सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः				
15. वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि अधिकृत्य चतुर्णां प्रश्नानां निर्माणम्	4			
16. श्लोकान्वयः/ एकस्य श्लोकस्य संस्कृतेन भावार्थलेखनम्	4			
17. घटनाक्रमानुसारं कथालेखनम्				
18. प्रसङ्गानुकूलम् अर्थलेखनम्				
(पाठान् आधृत्य लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः)				

आहत्याङ्काः - 80

परीक्षायै निर्धारिताः पाठाः

पाठसङ्ख्या	पाठनाम
प्रथमः पाठः	शुचिपर्यावरणम्
द्वितीयः पाठः	बुद्धिर्बलवती सदा
चतुर्थः पाठः	शिशुलालनम्
पञ्चमः पाठः	जननी तुल्यवत्सला
षष्ठः पाठः	सुभाषितानि
सप्तमः पाठः	सौहार्दं प्रकृतेः शोभा
अष्टमः पाठः	विचित्रः साक्षी
नवमः पाठः	सूक्तयः
द्वादशः पाठः	अन्योक्तयः

निर्धारित-पाठ्यपुस्तकानि -

- 1. "शेमुषी' पाठ्यपुस्तकम् भाग-2", संशोधितसंस्करणम् (प्रकाशनम् रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)
- 2. "अभ्यासवान् भव-द्वितीयो भागः" व्याकरणपुस्तकम् (प्रकाशनम् रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)
- 3. "व्याकरणवीथिः"- व्याकरणपुस्तकम् (प्रकाशनम् रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)

अवधेयम् -

* अनुप्रयुक्तव्याकरणस्य अंशानां चयनं यथासम्भवं 'शेमुषी-द्वितीयो भागः इति' पाठ्यपुस्तकात् करणीयम् । <u>यदि</u> <u>ततः न सम्भवति तर्हि</u> 'अभ्यासवान् भव- द्वितीयो भागः' इत्यस्मात् चेतुं शक्यते ।

****

नवमी/दशमी आन्तरिक-मूल्याङ्गनम् - 20 अङ्गाः

<u>उद्देश्यानि</u>

💠 छात्राणां सृजनात्मकक्षमतायाः विकासः।

💠 श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानां विकासः।

💠 चिन्तनक्षमतायाः आत्मविश्वासस्य च संवर्धनम्।

क .	गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्गाः	निर्देशाः	मूल्याङ्कनबिन्दवः
सं.					
1.	आवधिक-परीक्षाः	लिखितपरीक्षा	05	विद्यालयेन समये समये	परीक्षासु यत्र विद्यार्थिनः
	(पीरियोडिक् -			लिखितपरीक्षाणाम्	श्रेष्ठाः अङ्काः स्युः तयोः
	असैस्मैंट)			आयोजनं करणीयं भवति।	द्वयोः परीक्षयोः एव
					अधिभारः ग्रहीतव्यः।
					अपि च आवधिकपरीक्षासु
					अपि प्रश्नेषु
					आन्तरिकविकल्पाः देयाः।
					मूल्याङ्कनसमये यदि छात्रः
					सर्वान् प्रश्नान् उत्तरित तर्हि
					छात्रहिताय यत्र अधिकाः
					अङ्काः सन्ति तेषाम् एव
					मूल्याङ्कनं करणीयम्।
2	बहुविधमूल्याङ्कनम्	 कक्षायां पाठितस्य 	05	कक्षायां पाठित-पाठस्य	♦ मौलिकता
		पाठस्य		विषयस्य वा बहुविधं	♦ विषयसम्बद्धता
		लघुमूल्याङ्कनम्		मूल्याङ्कनम् अपेक्षितम्	♦ शुद्धता
		निर्गतपत्राणि		अस्ति । अनेन विद्यार्थिनां	♦ समयबद्धता
		प्रश्नोत्तरी		विविधकौशलानां मूल्याङ्कनं	ॐ प्रस्तुतीकरणम्
		मौखिकी परीक्षा		भवेत्।	
		प्रतियोगिताः			
		प्रश्नमञ्चस्यायोजनम्			
3.	निवेशसूचिका	 कक्षाकार्यम् 	05	विद्यार्थिभिः कक्षायां कृतानां	सुलेखः
	(पोर्टफोलियो)	सामूहिक-मूल्याङ्कनम्		कार्याणाम् उपलब्धीनां च	तथ्यात्मकता
		स्वमूल्याङ्गनम्		संरक्षणं संयोजनं च	प्रामाणिकता
		 विद्यार्थिनः विषयगताः 		सञ्चिकायां पत्रावल्यां वा	समयबद्धता
		उपलब्धयः		करणीयम् । एतेन समग्रं	
				मूल्याङ्कनं प्रमाणिकत्वेन	
				भवितुं शक्नोति।	

4.	भाषा-संवर्धनाय	कथा	05	❖ छात्राः कामपि कथां	उच्चारणम्
	गतिविधयः	संवादः/ वार्तालापः		श्रावियतुं शक्नुवन्ति।	शुद्धता
	(क) श्रवण-	भाषणम्		शिक्षकः कमिप विषयं	समयबद्धता
	भाषण-कौशलम्	♦ नाटकम्		सूचियत्वा परस्परं संवादं	प्रस्तुतीकरणम्
		◆ वार्ताः		कारयितुं शक्नोति।	(आरोहावरोह-गतियति-
		आशुभाषणम्		 दूरदर्शने वार्तावली 	प्रयोगः)
		संस्कृतगीतानि		इत्याख्यः संस्कृत-	
		श्लोकोच्चारणम्		कार्यक्रमः प्रसारितः	
		प्रहेलिकाः		भवति तं द्रष्टुं छात्राः	
				प्रेरणीयाः ।	
				❖ श्रवण-कौशल-	
				मूल्याङ्कनाय शिक्षकः	
				स्वयम् अपि कथां	
				श्रावियत्वा ततः सम्बद्ध-	
				प्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति।	
	(ख)	 विविधविषयान् आधृत्य 		💠 छात्राः यथाशक्यं	❖ विषय-सम्बद्धता
	लेखनकौशलम्	मौलिकलेखनम्		कक्षायामेव लेखनकार्यं	शुद्धता (विशेषतः
		यथा– देशः, माता,		कुर्युः।	पञ्चमवर्णस्यप्रयोगः)
		पिता, गुरुः, विद्या		♦ टिप्पणी- पुस्तिकायाः	समयबद्धता
		पर्यावरणम्, योगः,		निर्माणम्।	सुलेखः
		समयस्य सदुपयोगः,		💠 वैयक्तिकपरीक्षणम् ।	प्रस्तुतीकरणम्
		शिक्षा, अनुशासनम्			
		इत्यादयः ।			
		शैक्षिकभ्रमणस्य			
		संस्कृतेन			
		प्रतिवेदनलेखनम् ।			
		दैनन्दिनीलेखनम्।			
		 सङ्केताधारितं 			
		कथालेखनम्।			
		भित्तिपत्रिकायाः			
		निर्माणम् ।			
		श्रुतलेखः।			
	_	सूक्तिलेखनम्।			
	अवधातव्यम् –उपर्युक्त-गतिविधयः उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति । एतदितिरिच्य एतादृशाः अन्यगतिविधयः अपि				

****